

De glazen bol van Henry Kuppen

Van rupsenkoning tot bomengoeroe

FRANK VAN DRIEL, REDACTIE BOMEN

FOTO'S: HENRY KUPPEN

In het allereerste nummer van het vakblad in zijn huidige vorm, *Bomen* #1 uit 2007, staat een artikel van de hand van Gaby Kleuver getiteld *Rupsenkoning*. Het is een verslag van een Themadag over ziekten, plagen en aantastingen, die plaatsvond bij Kuppen Boomverzorging in Mill. Dit was het bedrijf van Henry Kuppen, die het in 2013 verkocht om te gaan werken bij Terra Nostra, kenniscentrum voor boom en bodem. Op de Themadag van toen hield hij een verhaal over allerhande bedreigingen van het bomenbestand, en de bestrijding ervan. Het leek ons een goed idee om na al die jaren de balans op te maken. Wat is er allemaal gebeurd op dit gebied? Zijn de bedreigingen van destijds dezelfde als die van nu? Zijn er gevaren bij gekomen? En wat zijn de ontwikkelingen op het gebied van bestrijding? We vroegen het Henry zelf.

Je besprak destijds de aanwezigheid van enkele insectensoorten, met name de vuurwants, de wilgenhoutrups en de kastanjemineermot. Zijn er nog ontwikkelingen op dit gebied? De denneprocessierups is inmiddels ook al in aantocht...

Uit het artikel is op te maken dat ik toen ook onderscheid maakte in het gevolg van een ziekte. De enige legitieme reden om in te grijpen in natuurlijke processen, zoals de aanwezigheid van ziekten en aantastingen, is als deze een risico opleveren voor bijvoorbeeld veiligheid, gezondheid of voortbestaan van een boom. Het probleem is namelijk dat wij als mensen en ook professionals nogal fout zijn geprogrammeerd. Zodra we een ziekte zien, zoeken we direct naar een oplossing om deze te bestrijden: een volledig achterhaalde en onrealistische gedachte. In de tussentijd heb ik daarom nog veel meer gefocust op het geïntegreerd beheren van ziekten en aantastingen. Dit betekent maatregelen nemen op basis van gemonitorde data en alleen als het echt nodig is ingrijpen. Kijk daarnaast naar de basis van je probleem: waarom is een ziekte succesvol, welke waardplant heeft deze nodig en hoe kan ik preventief effect bereiken? In dat kader ben ik terughoudender geworden om voor het bestrijden met middelen tegen kastanjemineermot te kiezen. Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat dit insect primair niet de conditie van een boom vermindert. Daarmee valt de basis van een bestrijding weg. Mocht kastanjemineermot in combinatie met andere ziektes een stapelend negatief effect kennen, dan kun je je richten op het verhogen van natuurlijke weerbaarheid en zo nodig het preventief wegnemen van gevallen blad, wat al een grote beperking van de eerste generaties oplevert.

Och, de denneprocessierups. Laten we nou niet te veel paniek maken, formeel is deze in België nog niet vastgesteld dus we hebben nog even de tijd. En daarbij is onze infrastructuur van zijn waardplanten – dennen – nogal anders dan die van zijn broertje de eikenprocessierups die op eik zit.

< Beuk is gevoelig voor droogtestress

En dan is er de eikenprocessierups, waarvan je het gevaar al in een heel vroeg stadium onderkende. Je voorspelde dat het – en ik citeer letterlijk – ‘bij gunstige weersomstandigheden en onvoldoende adequaat ingrijpen binnen twee jaar een landelijk probleem’ zou worden. De bestrijding van EPR werd zelfs één van de specialisaties van je toenmalige bedrijf. En nu heb je namens Terra Nostra zitting in het Kenniscentrum Eikenprocessierups van de overheid. Wat vind je van de huidige situatie? Wordt deze goed aangepakt?

Achteraf is het voor iedereen mooi wonen. Maar inmiddels weten we dat in 2010 door de vaststelling van de eikenprocessierups in Groningen formeel de laatste provincie in Nederland ook was aangetast, dus zat ik niet slecht met mijn glazenbol-opmerking. Ik werk sinds 1994 aan het beheer van de eikenprocessierups. Destijds stond een beetje de geuzennaam *Rupsenkoning* boven het artikel. Door mij veel breder te ontwikkelen en te specialiseren in het management van alle boomziektes in stedelijke bomen, soortendiversiteit en gevolgen van klimaatverandering op bomen heb ik geprobeerd die geuzennaam van me af te schudden. In 2019 is me duidelijk geworden – toen ik vaak in landelijke media verscheen rondom dit insect en zelfs in *De Telegraaf* ‘bomengoeroe’ werd genoemd – dat de titel *Rupsenkoning* helemaal geen schande is, en ik vermoed dat ik er in de rest van mijn leven niet meer vanaf zal komen. Met de landelijke aanpak van eikenprocessierups kan ik alleen maar blij zijn. Exemplarisch is dat ik al vele jaren samenwerk met drie experts op eikenprocessierupsengebied in het Kenniscentrum Eikenprocessierups. We hadden in maart 2019 nog bij het ministerie NVWA-geld gevraagd om de oude leidraad te updaten omdat wij dit hoogstnoodzakelijk vonden. Daar werd toen de noodzaak niet van ingezien, en ons verzoek werd afgewezen. Totdat we in juni een bericht van LNV kregen dat er echt iets gedaan moest worden en wij aan zet waren, waar nu wél hoogstnoodzakelijk behoefte aan was. Zo hebben we de

website processierups.nu binnen drie dagen in de lucht geknald, waarop we binnen twee weken meer dan 100.000 individuele bezoekers hadden. Ik heb het afvalprotocol gecoördineerd nadat afvalverwerkingsbedrijven weigerden nog langer rupsenafval te verwerken vanwege een gezondheidsprobleem met 20 personen in één installatie. Binnen drie weken hadden we het proces weer op gang gebracht. En natuurlijk werd de update van de leidraad mogelijk en die presenteerden we eind september aan 550 belangstellenden. Dus wordt het goed aangepakt? Ja, ik ben erg tevreden als ik erop terugkijk en ook blij dat er middelen beschikbaar zijn gesteld om verder te ontwikkelen op verantwoord beheer. Ondertussen maak ik me wel zorgen over het verdringingsgedrag van personen die er de ballen verstand van hebben en geld ruiken, en over het bureaucratische gehalte van de opvolging die onder regie van de overheid soms wat minder slagvaardig lijkt.

Precies in 2007 was ook de massariaziëkte net voor het eerst in Nederland opgedoken, in Limburg. De ziekte rukte vanuit Duitsland op en zorgde voor veel ophef. Zijn de gevolgen meegevallen, of was alle stampij ietwat overdreven?

Ik denk dat er inderdaad hier en daar wat overdreven gereageerd werd op het opvolgen van het risico. Je zag ook dat het een bedrijfsspecifieke knuffelziekte werd. Alle platanen tweemaal per jaar met een hoogwerker controleren was vooral een commerciële melkkoe, maar vanuit risicoperspectief niet altijd te onderbouwen. We hebben inmiddels wel de ervaring van de jaren opgebouwd en risicogestuurd is er zeker nog noodzaak tot handelen, echter op beperkte basis vooral bij droogtestresslocaties. Ik ben inmiddels ook in de gelukkige omstandigheid om veel naar het buitenland te reizen en kennis uit te wisselen, en merk dat het nog steeds een behoorlijk risico is in Londen en diverse Duitse steden, dus nog heus wel actueel blijft.

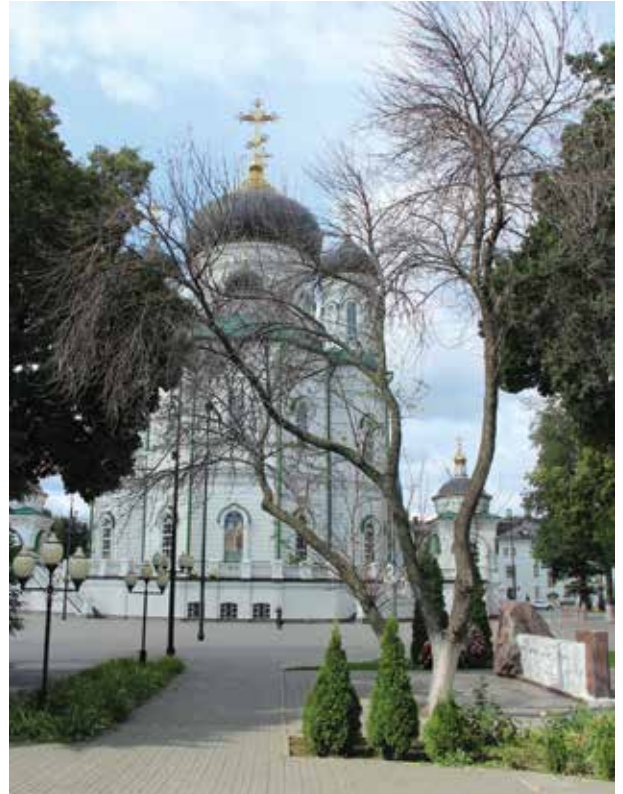
Laten we nou niet te veel paniek maken

Op de Themadag in 2007 was ook Joost Verhagen aanwezig. Hij deed verslag van onderzoek naar de kastanjebloedingsziekte dat jouw bedrijf destijds samen met de gemeente Den Haag uitvoerde. Jullie testten een homeopathische en een biologische benadering. Waarin heeft dat onderzoek uiteindelijk geresulteerd, en hoe staat het er eigenlijk voor met de bloedingsziekte?

Dat onderzoek is doodgebloed, vergeef me de beeldspraak. De resultaten waren niet voldoende om ermee verder te gaan. Wat destijds duidelijk meespeelde was een besef tot noodzaak om iets te doen tegen een ziekte waarvan we inmiddels kunnen stellen dat deze wel de helft van het geslacht *Aesculus* heeft gevelde. De werkgroep Aesculaap die rondom de kastanjebloedingsziekte was opgericht had ook een belangrijke rol. Inmiddels is ons onderzoeklandschap bijzonder verschaald en moet voor ieder onderzoeksproject vooraf geld gevonden worden. Dit betekent dat Nederland nauwelijks iets voorstelt op het gebied van onderzoek rondom ziekten en plagen in bomen. Dit vind ik best wel een zorgelijke ontwikkeling: dat het echt mis moet gaan eerdat er iets gaat gebeuren, zie de eikenprocessierups. Hopelijk kan het Oogstfonds op initiatief van het ISB hier een kentering in brengen.

Je bedrijf werkte zoveel mogelijk met biologische middelen. Was dat gebruikelijk, en is dat ook in de huidige boomverzorging nog steeds zo? Een van die middelen was bijvoorbeeld Neemazal-T/S, dat van de neemboom werd gewonnen en dat bladluizen die het binnenkrijgen steriel maakt.

Het gebruik van chemische middelen is alleen maar verder beperkt, mede door Europese regelgeving waarin landen genoodzaakt zijn om middelengebruik te beperken. Ik ben daar groot voorstander van vanuit duurzaamheidsbewustzijn. Ik zie echter niet alleen winst in het gebruiken van biologische middelen, want ieder middel – hoe onschuldig dan ook – heeft negatieve neveneffecten op niet-doelorganismen. Om het gebruik van middelen te beperken moeten we nog veel meer aandacht hebben voor de oorzaak van het probleem. Als je bomenbestand voor een groot deel uit dezelfde waardplant bestaat en daar een ziekte inkomt, dan zul je langjarig veel meer effect bereiken door de opbouw van je bomenbestand te analyseren en mogelijk om te vormen.

Gevolgen van de essenprachtkever (Voronezh, Rusland).

Roetschorsziekte op esdoorn bij particuliere boom (Broekhuizenforst, Limburg).

Het oorspronkelijke artikel uit Bomen #1, 2007.

Phytophthora ramorum op beuk (Keele, Engeland).

Zijn er in de tussentijd nog nieuwe ziekten en plagen opgedoken die een echte bedreiging vormen voor de bomenbestanden in Nederland en België? Ik denk bijvoorbeeld aan essentaksterfte. Of wat hebben bomen te duchten van de zomerse droogte die we de laatste jaren steeds vaker zien?

Essentaksterfte zal zeker nog veel invloed gaan hebben op het essenbestand in beide landen. Echter vanuit Oost-Europa zal de essenprachtkever een mogelijk nog veel dramatischer effect op de dan nog resterende essen gaan veroorzaken. De bacterie *Xylella* vormt een behoorlijke aankomende bedreiging voor een erg grote groep bomen en planten, maar we zien ook steeds meer verschijnselen van de pseudoschimmel *Phytophthora*; beide ziektes kunnen behoorlijk desastreus zijn. *Xylella* is nu nog actief in Zuid-Europa en inmiddels onderschept in België en Nederland, maar de aanwezigheid van *Phytophthora* neemt in onze klimaatzone toe. De droge zomers hebben in relatie tot ziektes en aantastingen ook nog de nodige doorwerkende effecten. Door twee droge zomers neemt de weerbaarheid van een boom af en zien we op verzwakte bomen een sterke toename van secundaire aantasters. Zo is afgelopen jaar de roetschorsziekte op esdoorn, letterzetter op fijnspar en massaria op plataan succesvoller geweest dan daarvoor. Mijn zorg is dat het klimaat dusdanig snel verandert dat het geslacht beuk hierop onvoldoende kan evolveren en we nog vele soorten die nu nog ondergewaardeerd tientallen jaren op arboretums staan te groeien, meer in het openbare groen ingeburgerd kunnen worden. Ik denk dan bijvoorbeeld aan *Gymnocladus*, *Nyssa* of *Celtis*. Maar dan moeten we ze wel gaan aanplanten en eens stoppen met de slepende hang naar inheemse bomen die een 'verzuijing' van ons bomenbestand oplevert.

In De Telegraaf werd ik zelfs 'bomengoeroe' genoemd